

Josipa Balen

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera, Osijek

Anita Peti-Stanić i Keith Langston (2013). *Hrvatsko jezično pitanje danas: identiteti i ideologije*. Zagreb: Srednja Europa. 311 str. ISBN 978-953-7963-05-7.

Knjiga *Hrvatsko jezično pitanje danas: identiteti i ideologije* Anite Peti-Stanić i Keitha Langstona monografski obrađuje promjene statusa i normi hrvatskoga jezika u posljednjih dvadeset godina, od proglašenja nezavisnosti Republike Hrvatske 1991. godine do danas, uzimajući pri tome u obzir opća sociolingvistička istraživanja o jezičnoj standardizaciji i upravljanju jezikom. Cilj je ove knjige rasvijetliti pitanja jezičnoga identiteta, jezične politike i pitanja upravljanja jezikom uopće. Dokumentacija je ove analize iscrpna, a obuhvaća službene dokumente sa sastanaka povjerenstava, zapisnike Vijeća za normu hrvatskoga standardnoga jezika, prijedloge nastavnih planova i programa, objavljene programe i zakone, ali i sve one dokumente koji su vezani uz institucije i pojedince koji su djelovali na jezičnu politiku i jezično planiranje u posljednjih dvadeset godina.

U prvom poglavlju, koje nosi naslov *Hrvatsko jezično pitanje i hrvatski identitet*, autori daju uvid u stanje u jeziku od odvajanja Hrvatske od Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije do osamostaljivanja i proglašavanja hrvatskoga službenim jezikom. Ističu posebno izraženu težnju hrvatskih lingvista da hrvatski i srpski jezik prikažu kao dva posebna i odvojena jezika koji nemaju ništa zajedničko, a srpsko-hrvatski kao fikciju koja je služila u političke svrhe. U skladu s tim javlja se potreba za redefiniranjem norme standardnoga jezika, a odnosi se na iskorjenjivanje neželjenih oblika iz hrvatskoga jezika pri čemu je purizam glavna nit vodilja.

U drugom se poglavlju, naslovljenom *Jezik i identitet, teorijski i konceptualni okvir*, autori bave pitanjem jezičnih varijeteta, važnim sredstvima u oblikovanju identiteta. Termin varijetet podrazumijeva određene pojavnosti jezika kao posebnog entiteta, kao što su pojedinačni jezik, dijalekti (tj. varijeteti povezan sa specifičnom, geografski određenom skupinom govornika), govor pojedinca (idiolekt), sociolekti ili registri i jezici. Svaki je pojedinac jezik skup varijeteta, ali i sam predstavlja varijetet. Veličina varijeteta varira, a ovisi o čestoti dijalektalnih i drugih varijacija u varijetetima. Jezičnim se planiranjem bira jezični varijetet koji će služiti komunikacijskim funkcijama. Jedan je od varijeteta nekog jezika i standardni jezik kojeg karakteriziraju sljedeća obilježja: autonomnost, kodificirana norma, elastična stabilnost i polifunkcionalnost.

Tumačeći odnos između jezika i identiteta, autori u obzir uzimaju sociolingvističke čimbenike. Svaka osoba stvara svoj vlastiti identitet koji je uvijek posljedica društvenih interakcija. Uloga je jezika u konstrukciji etničkog i/ili nacionalnog identiteta velika, jezik je osnovno obilježje po kojemu se određuju razlike između etničke ili nacionalne skupine (identiteta). Etnički se identitet povezuje sa zajedničkim podrijetlom, a nacionalni identitet s teritorijem i s organiziranom državom. Oba su identiteta neodvojiva te ne postoje izvan pojedinaca koji ih posjeduju.

U trećem poglavlju, pod nazivom *Jezik, dijalekti ili varijanta? Status hrvatskoga i njegovo mjesto u južnoslavenskom dijalektnom kontinuumu*, autori analiziraju pitanja vezana uz specifične jezične činjenice koje su važne za određivanje različitih jezičnih varijeteta na središnjem južnoslavenskom području. Budući da su jezici središnje južnoslavenske skupine utemeljeni na štokavskoj osnovici, stupanj je njihove sličnosti veoma visok. Zbog toga se naglašava postojanje odvojene zapadnoštokavske skupine kao dokaz postojanja hrvatskog nacionalnog identiteta. S tim u vezi autori dalje navode teorije o podrijetlu i najstarijoj povijesti Hrvata među kojima je najzanimljivija teorija o iranskom podrijetlu Hrvata, a odnosi se na povezivanje s osobnim imenima Khoroathos/Khorouathos pronađenima na grčkim natpisima (2.-3. st.) te prikazom o doseljenju Hrvata na Balkan koji donosi Konstantin Porfirogenet. Autori zaključuju da su male strukturne razlike između hrvatskoga i srpskoga standarda te da su temeljne gramatičke strukture tih dvaju jezika podudarne. Upravo je zbog toga razumijevanje govornika hrvatskoga i srpskog jezika očekivano.

Autori analiziraju i pitanje statusa standardnoga jezika. Brojni lingvisti (Kordić i dr.) smatraju da status jezika treba utvrđivati na temelju strukturnih kriterija i međusobne razumljivosti, a ne na temelju političkih okolnosti ili uvjerenja i stavova govornika. Prema takvom je shvaćanju središnji južnoslavenski prostor područje koje je od 19. stoljeća bilo dijelom jednoga jezika, srpsko-hrvatskoga. Autori se ne slažu i smatraju da takvi stavovi nisu utemeljeni na sasvim objektivnim činjenicama. Kako bi se odredilo je li status standardnoga varijeteta srpski ili hrvatski jezik, autori smatraju da u obzir treba uzeti sociolingvističke čimbenike. Naime, standardni je jezik proizvod svjesnih ljudskih izbora, a proglašavanje nekog jezičnog varijeteta posebnim standardnim jezikom predstavlja jedan od tih izbora. Zaključuju da u određivanju statusa nije toliko važna sličnost koja postoji između dvaju varijeteta ili njihova genetska povezanost, kao ni činjenica da se na njemu može sporazumijevati s govornicima drugoga standardnoga jezika.

U četvrtom poglavlju pod nazivom *Standardizacija i restandardizacija: konvergencije i divergencije*, autori naglašavaju važnost sociopolitičkih uvjeta u obliko-

vanju i preoblikovanju hrvatskoga standardnoga jezika. Nakon promjene statusa hrvatskoga jezika restandardizacija je bila neophodna. U tim su nastojanjima mnogi lingvisti svoju pažnju usmjerili na traženju razlika između hrvatskog i srpskog jezika umjesto da su opisivali i tumačili novonastali jezik. Autori zaključuju da je zbog inzistiranja u provođenju restandardizacijskih postupaka u domenama gdje to nije bilo potrebno, hrvatskome jeziku učinjeno više štete nego koristi.

Autori tumače i pojam jezičnoga planiranja koji se shvaća kao konkretizacija jezične politike. Jezično je planiranje nadređeno pojmu standardizacije, standardizacijski procesi su jedna od sastavnica jezičnoga planiranja. Autori dalje posebno tumače načela standardizacije i načela standardnosti standardnoga jezika. Načelo standardnosti podrazumijeva da standardna norma određuje što je u jeziku stilski neutralno i neobilježeno, a standardizacijskim načelima rukovode divergencija i konvergencija. Konvergencija je pojava da jezici istoga ili sličnoga podrijetla u svojem razvitku dobivaju veće ili manje sličnosti, a divergencija je suprotna konvergenciji, tj. suprotstavlja jedan standardni jezik drugom standardnom jeziku. Služi kao simbol posebnog (nacionalnog) identiteta. Divergencija i konvergencija nemaju utjecaj na uspostavljanje standardnosti na gramatičkoj razini pa ni standardnosti hrvatskoga jezika.

Sljedeće poglavlje, pod nazivom *Jezična politika na razini državne uprave i reguliranje javnoga jezika*, autori započinju prikazom makrorazine, tj. onoga što je zasnovano zakonom (državom) i mikrorazine koja podrazumijeva jezično planiranje, tj. politiku normiranja jezika, a provode ju akademske institucije, znanstvena literatura i društvena komunikacija. Iako se u Ustavu koristi termin službeni jezik, autori ističu da nije dovoljno jasan jer ne određuje točno područje na koje se odnosi. Nisu jasno definirane ni domene u kojima djeluje jezična politika, a osim toga očita je i nedovoljna zainteresiranost hrvatske vlasti u uvođenju zakona ili propisa kojima bi se uspostavila i provela jezična politika. Nakon 1990. godine doneseno je mnogo zakona koji se bave jezičnom politikom, a odnose se na sljedeća područja: medije, obrazovni sustav, gospodarstvo i trgovinu, vojsku, pravni sustav i druga područja državne uprave. Cilj je tih zakona očuvanje hrvatskoga jezika. Unatoč tome, svi ti zakoni dopuštaju iznimke i ne provode se dosljedno. Autori zaključuju da problem statusa hrvatskoga jezika još uvijek nije riješen, mnogo je nedosljednosti koje djeluju zbunjujuće. Jedino rješenje vide u uspostavljanju zakona o jeziku kojim bi se uvela i provela jezična politika na nacionalnoj razini.

U šestom poglavlju, naslovljenom *Institucije jezičnoga planiranja*, autori iznose rad triju institucija koje zajedno obavljaju funkciju klasične jezične akademije, a zadužene su za upravljanje jezikom, tj. učvršćivanje statusa i korpusa hrvatskoga

jezika. Te su institucije Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje i Vijeće za normu hrvatskoga standardnoga jezika. U ovom kontekstu autori navode i četvrtu instituciju, Maticu hrvatsku, organizaciju posvećenu hrvatskoj književnosti i kulturi, koja je pridonijela aktivnostima upravljanja jezikom u Hrvatskoj. Ističu da su Vijeće i Institut bili puristički orijentirani prema standardnom jeziku, tj. promicali su upotrebu domaćih riječi, a ne posuđeni- ca te su se zalagali za pravopisne i gramatičke varijante koje su razlikovale hrvatski jezik od ostalih srodnih jezika u južnoslavenskom dijalektnom kontinuumu.

U sedmom su poglavlju, pod naslovom *Jezični purizam, savjetnici i razlikovni rječnici*, autori posebnu pažnju usmjerili na fenomen jezičnoga purizma čija je glavna uloga očuvanje čistoće i neiskvarenosti jezika što dokazuje i veliki broj jezičnih savjetnika koji su objavljeni nakon 1991. godine. Autori upozoravaju da su pretjerana puristička nastojanja dovela do negativnog stava o jezičnoj kulturi u velikom dijelu jezične zajednice. Najutjecajniji je savjetnik *Hrvatski jezični savjetnik* (Barić i dr.) koji je objavljen 1999. godine kao projekt Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Uz jezične su se savjetnike u tom razdoblju u Hrvatskoj pojavili i brojni razlikovni rječnici u kojima se leksik jednoga jezika suprotstavljao leksiku drugoga jezika.

U sljedećem poglavlju, pod naslovom *Modeli jezičnoga savršenstva: uloga obrazovnog sustava u upravljanju jezikom*, autori ističu iznimnu važnost obrazovanja u oblikovanju jezične politike u jezičnome planiranju. Unatoč tome, vlast u Hrvatskoj nije dovoljno provela i nametnula upotrebu simboličkih hrvatskih oblika u obrazovnom sustavu, a nije ni promovirala hrvatski jezik kao simbol nacionalnog identiteta. U ovom su poglavlju autori analizirali razvoj promjena u školskim planovima i programima za hrvatski jezik od 1972. do 2011. godine. Analizirali su i udžbenike i zaključili da iako su se autori udžbenika pridržavali udžbeničkih standarda, mnoge su nedosljednosti koje se odnose na pravopisne izbore, izbor termina, a ponekad nije jasno ni na koji se pravopis autori oslanjaju. U udžbenicima se eksplicitno povezuju jezik i nacionalni identitet, što je sastavnica novih planova i programa za hrvatski jezik.

Jezična se politika promovira i uz pomoć tekstova i organiziranih stručnih skupova i simpozija za učitelje pod nadležnošću Agencije za odgoj i obrazovanje s ciljem osvješćivanja učitelja o jezičnoj politici i nastojanje da se utječe na njihove stavove o standardnom jeziku.

Poglavlje završavaju analizom rezultata upitnika kojima su ispitivali upućenost nastavnika i studenata u predložene promjene normi standardnoga jezika. Rezultati tih ispitivanja pokazuju sklonost nastavnika da daju prednost oblicima koje jezični

puristi preporučuju kao bolje oblike, ali istovremeno postoje znatne nedosljednosti u upotrebi i procjeni standardnosti pojedinih oblika.

U devetom poglavlju, naslovljenom *Medij je poruka: promocija i provođenje upravljanja jezikom u tradicionalnim i suvremenim medijima u Republici Hrvatskoj*, autori se bave pitanjem uloge medija u jezičnoj standardizaciji i upravljanju jezikom. Nakon osamostaljenja Hrvatske u medijima se promoviraju posebnosti hrvatskoga kao posebnoga jezika, a u brojnim se emisijama nude savjeti o pravilnoj upotrebi riječi u Hrvatskoj.

U posljednjem poglavlju *Hrvatsko jezično pitanje danas na razmeđu identiteta i ideologije*, autori zaključuju da definicija pojma jezik još uvijek nije određena. Jezik ima svoju unutrašnju i vanjsku političku opstojnost. Vanjska je politička opstojnost jezika rezultat odnosa politike prema jeziku, pokazuje položaj jezika u političkom sustavu. Unutrašnja je opstojnost odnos jezika prema politici, tj. u koliko je mjeri neki jezik ustrojen kao politički jezik. Takvo je sagledavanje pozicije jezika u društvenopolitičkim okolnostima neodvojivo povezano s hrvatskim jezičnim pitanjem danas.

Svojom iscrpnom analizom i rezultatima istraživanja knjiga *Hrvatsko jezično pitanje danas: identiteti i ideologije* Anite Peti-Stanić i Keitha Langstona dokazuje da su puristička nastojanja hrvatskih lingvista više odmagala, nego pomagala razvoju hrvatskoga jezika nakon 1991. godine. Baveći se više hrvatskim identitetom nego hrvatskim jezikom, hrvatski je jezik platio visoku cijenu. Rasvijetlivši glavne nedostatke i propuste hrvatskih lingvista spram statusa hrvatskoga jezika, ova je knjiga otvorila novu stranicu s novim pogledima na hrvatsko jezično pitanje danas, ali i u budućnosti.